

OPPIDUM

CSONGRÁD

2015

CSONGRÁD
2015

**A VALLÁSI ÉLET KONFLIKTUSAI CSONGRÁDON
A 19. SZÁZAD ELEJÉN
REAKCIÓK ÉS MEGOLDÁSI KÍSÉRLETEK**

Az alsópapság társadalmi szerepével foglalkozó magyarországi történészek és néprajzosok jellemzően visszhangot kiváltó, kérdéses eseteket, konfliktusokat állítanak elemzéseik középpontjába.¹ Ennek alapja az a feltételezés, miszerint az atipikus jelenségek nyomán a társadalmi valóság olyan mélyrétegei tárulhatnak fel, melyek a konfliktus hiányában rejtve maradnának.² A papi normaszegésre adott közösségi reakciók tehát önmagukon túlmutató kulturális és hagyományalapú összefüggésekre világíthatnak rá, látványossá tehetik a norma és normaszegés közt húzódó, érzékeny határvonalakat.³

Tanulmányomban Mátyus János plébános csongrádi működésének konfliktusokkal terhelt időszakát (1802–1827) vizsgálom, a hívek reakcióját értékelem. Arra keresem a választ, hogy milyen tulajdonságok alapján ítélték valakit „jó papnak”, ki számított a lelkipásztori eszménnyel összeférhetetlennek? Hogyan fejezték ki a hívek rosszsallásukat a normaszegő pap irányába, és hogyan teremthetett egyfajta kollektív „lelki krízishelyzetet” a csongrádi plébános atipikus magatartása?

Elemzésemet a vizsgált város, majd Mátyus János plébános bemutatásával kezdem. Ezt követi a plébános ellenében írt panaszlevelek és tanúvallomások sérelmes pontjainak ismertetése, azaz a konfliktushelyzetek és feloldási kísérleteik, majd a csongrádi hívek reakcióinak bemutatása. Forrásaim túlnyomórészt egyházi jellegűek: a váci megyéspüspökhöz írt levelek, egyházlátogatási jegyzőkönyvek, szentszéki kihallgatási jegyzőkönyvek, ritkábban újságcikkek, képviselőtestületi jegyzőkönyvek voltak.

CSONGRÁD VÁROS A 19. SZÁZAD ELEJÉN

Csongrád a 19. század elején egy magyarok lakta, római katolikus település volt. 1827-ben 1228 házban 11 283 lelket számoltak össze, köztük tíz zsidó és két protestáns vallású lakost.⁴ A csongrádiak többsége telkes jobbágy és majorsági zsellér volt, de a 19. század első évtizedeiben a céhek száma is megnőtt.

A belsővárosi Szent Rókus filiális templom kegyura a település, míg a Nagyboldogasszony plébániatemplom kegyura a földesúri gróf nagykárolyi Károlyi család volt. Csongrád településképe jellegzetes mezővárosi: körülötte óriási,

¹ A teljesség igénye nélkül, lásd. BEDNÁRIK 2013; GYÖNGYÖSSY 2014; HEGYI 2015; S. LACKOVITS 2012. A téma kutatástörténetéről és módszertani problémáiról lásd: BARTH 2013.

² Ld. Edoardo GRENDI *kivételesen* normális koncepcióját! SZIJÁRTÓ M. 2006. 513.

³ BEDNÁRIK 2013. 223.

⁴ FÜZESI 1963–66. 189.

jó minőségű szántóföldekkel tarkított gyűrű, az északi részeken szőlőföldek, hozzásimulva a halban gazdag Tisza folyóhoz.

A csongrádiak vallási életéről forrásaink elismerően nyilatkoznak; a szentmiseken a templom zsúfolásig megtelt, a számos út menti kereszt mind gondozott, a templomnak szánt kegyes adományok jelentősek voltak. A halászó, földművelő és állattartó lakosság vallási életének sajátos részét képezte a különböző termény- és jószágpatrónusok tisztelete.⁵

A kecskeméti, kisebb számban a szegedi rendházból érkező ferences atyák a csongrádi plébánosok állandó segítői, a hívek önfeláldozó pásztoraik voltak. Egyszerű életvitelükkel már a török időkben elnyerték a nép rokonszenvét és ez a kötődés a 19. század folyamán tovább erősödött. A kecskeméti szalvatoriánus rendház főnöke⁶ állandóan biztosította legalább egy kolduló barát jelenlétét Csongrádon, aki *prokurátor* minőségben⁷ a tanyák között és a filiákon munkálkodott a templomtól távol élő nép lelki üdvéért: gyóntatott, temetett, keresztelt, utolsó kenetet adott fel, a plébános külön kérésére misézett és prédikált.

A 18–19. század fordulóján Csongrád plébánosa Kanyó András tudós pap volt, aki különös gondot fordított a nép művelésére, egyházi oktatására, az épületes szentbeszédekre. Kanyó András példamutató buzgalommal szepítette, gyarapította a Nagyboldogasszony-templomot. Az új harangra gyűjtés alkalmával mondott lelkesítő beszédét a *Historia Domus*ba is bejegyezte.⁸ Kanyót sajátos körülmények között érte a halál: „*A nagytemplomnál levő nagy kű köröszöt fölszentelte július 11-én 1802-ben. Másnap föl is ment Vácra de útjában meghalt, és Nagy Abonyban fekszik halva [...]. Meghalt 1802-ben, de nincs meghalva, mert él a tudománytul és buzgóságtul és a kegyességtül és példáktul.*”⁹ A művelt, tudós papot sokáig siratta a csongrádi nép. Halála után került 1802-ben a szomszédos Cséparól Csongrádra az akkor 42 esztendőes Mátyus János.

MÁTYUS JÁNOS PLÉBÁNOS

Mátyus János plébános (1761–1830) őseinek *armalis nemesi levelét*¹⁰ Rudolf király adományozta a 16. században Prágában.¹¹ A család a Bor patak partján fekvő Borfőről települhetett át Domonyba valamikor a 18. század elején.

⁵ A szentek tiszteletéről Csongrádon bővebben lásd. GYÖNGYÖSSY 2010.

⁶ *Szalvatoriánusok, obszervánsok* (Strictioris observantiae): Az olaszországból kiinduló irányzat célja a Szent Ferenc által rögzített regulákhoz való, szigorú visszatérés volt. A mozgalom a 14. században jelent meg Magyarországon. Bővebben lásd: MÁLYUSZ 2007. 272.

⁷ *Prokurátor*: A latin 'procurator' (helytartó) szóból. Kisebb koldulási és pasztorálási területért felelős szerzetes. M. KAT. LEX. IV. 751.

⁸ Nagyboldogasszony Plébánia Irattára, Csongrád (továbbiakban: NPI) *Historia Domus*, I. kötet.

⁹ TARI 1977. 13.

¹⁰ *Armalis nemes*: Harci erényekkel kiérdemelt nemesi rang, melyhez birtokadomány nem járt.

¹¹ NAGY 1857. 273–274.

A Mátyus családdal először a domonyi úrbérrendezés iratanyagában találkozunk, mint a hét földbirtokos család egyikével. Az 1767–68-as összeírás szerint Mátyus plébános bátyjának, *Pálnak* birtokán három telkes jobbágy és három zselér család lakott.¹² 1808-ban a 40 esztendő Mátyus Pál és felesége, 1820-ban már az akkoriban Csongrádon működő Mátyus János plébános neve is a domonyi birtokosok között szerepel.¹³

A Mátyus család tényleges vagyonáról nem állt rendelkezésre megnyugtató adat, csak sejthetjük, hogy közepes jómódban élő birtokos famíliáról lehetett szó. Ami bizonyos, hogy Domonyban a vizsgált időszakban általános probléma volt a földhiány, és a Mátyus örökség legalább¹⁴ négy gyermek között osztódott szét.

Mátyus János Pesten végezte a papi szemináriumot; először miskolci, majd kiskunfélegyházi káplán, 1792-től csépai plébános. Mátyus Jánost a jászok és kunok fő kapitányának, Steősszel Józsefnek baráti protezsztálására helyezték az üresedésbe került csongrádi plébánia élére.¹⁵ A csongrádi évek alatt keletkezett, több száz oldalnyi személyi akta arról tanúskodik, hogy a csongrádiak nem érezték magukat megtisztelve Mátyus János jelenlététől. 1825-ben a váci püspök megelégedte a hívek panaszait, és Mátyus Jánost a plébánia éléről lemondatta.¹⁶ Az egykori plébános Domonyba vonult vissza, ahol az életéből hátra levő három esztendőt azzal az erőfeszítéssel töltötte, hogy valamilyen úton-módon visszakerülhessen Csongrádra.

Most vázlatpontokba szedve, röviden tekintsük át, hogy pontosan mit tartalmaztak azok a bizonyos panaszlevelek és a váci kanonokok által rögzített vallo-mások, melyek a csongrádi egyházközség krízishelyzetének okait, vagyis a tényleges konfliktusokat írják körül.

NORMASZEGÉSEK ÉS PANASZOK

A Mátyus plébános ellenében írt panaszlevelekben, vallomásokban hosszasan olvashatjuk annak részletezését, hogy a liturgikus és lelkipásztori köteleességek teljesítésében milyen fennakadások történtek Csongrádon.

A lelkipásztori feladatok elhanyagolása

Ha a három káplán közül egyik sem volt otthon, a plébános addig várakoztatta a keresztelendő kisdedit vagy az utolsó kenetre váró beteget, míg valamelyik segédlelkész haza nem ért. Emiatt személyes tragédiák is történtek, gyónás nélkül hunytak el emberek.¹⁷ Ő maga csak külön ajándék fejében szolgáltatotta ki a szent-

¹² Pór – Asztalos 1989. 112.

¹³ A Mátyus család domonyi tagjairól készült rövid áttekintést lásd. Pór – Asztalos 1989. 124–125.

¹⁴ Rendelkezésre álló forrásainkban négy testvér: Pál, János, Erzsébet és András neve bukkan fel, de további örökösök léte sem kizárt.

¹⁵ Tari 1977. 13.

¹⁶ CHOBOT 1917. 839.

¹⁷ „Tisztelt Plébános Úr gyóntatni hivatván [...] semmiféleképpen el nem ment, hanem azt mondá, hogy majd a Káplányok haza jönnek [...] [így] két Tisztességes Asszony Szt.

séget (keresztség, házasság, utolsó kenet) rendszerint módosabb lakosoknak vagy céhtagoknak.¹⁸ Ha misét tartott, majdnem egy órással kezdte el. Télen a hideg, nyáron a munkából való kimaradás miatt bosszankodtak a csongrádiak.¹⁹ Mulasztásként rótták fel neki, hogy csak napi két szentmisét engedélyezett káplánjainak, így ezeken az alkalmakon a templom zsúfolásig megtelt; a nép szorongott, valaki mindig elájult.²⁰

A hitoktatás elhanyagolása

A panaszlevelek szerint a csongrádi plébános hitoktatást, lelki tanítást sosem tartott,²¹ a nép felvilágosításának ügyét elhanyagolta. Sőt: ha minden áron meg akarta győzni híveit valamiről, rendszerint a népbabonát hívta segítségül. Mikor Mátyus János fülébe jutott, hogy egy gyászoló család nem óhajt drága Requiemes szentmisét²² szolgáltatni az elhunynak, arra figyelmeztette őket, hogy csúfosan meg fogják bántani a döntést, „*mikor a Haza járó Lélek a zsákot az ajtóhoz támogatya, a Konyhába a Fazekakat le-támogatya, a vagy le rakja*”.²³

Stóladijak önkényes kivetése és emelése

Mátyus János a Canonica Visitatióban rögzített járandóságok mellé újabb „adónemeket” vezetett be. Az 1820–30-as években a kántor énekes halotti búcsúztatójának végighallgatásáért 1 forint *várakozópénzt* kért a hívektől, melynek felét a temetést végző káplánnak adta – „amennyiben eszébe jutott”.²⁴ Vasárnapi esketésért a szokott juttatásokon felül két nagyobb tyúk is járt.²⁵ Új céhzászlók szenteléséért 20 forintot, az „ösi czéhek” zászlóinak a templom szentélyébe való áthelyezéséért 10 forintot kért el. A csongrádi plébános szokatlan haszonvétel-

---

Gyónás nélkül haltak legyen el.” Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Acta Privatorum (továbbiakban: VPL APriv.) Mátyus János, 1823. május 16. Csongrád város Bírójának és Tanácsának levele a váci Püspöki Székhez.

¹⁸ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv, Urgasz József vallomása.

¹⁹ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 10. Csongrád város bírójának levele a váci püspöknek.

²⁰ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv, Makai András vallomása.

²¹ „*A nevendékekre nézve lelki tanítás nem tartatik, a Religióbéli oktatásokban nyilván tsőkkenyést szenvednek s azon szerént nevelkednek.*” VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 10. Csongrád város bírójának levele a váci püspöknek.

²² *Requiemes mise*: lat. „nyugodalm”. A trienti zsinat után így nevezték az elhunyt lelki üdvéért, fekete papi ornátusban végzett gyázmisét. A requiemes mise a szertartás *introitus* vagyis kezdő könyörgésének első szaváról kapta nevét: *Requiem in aeternam dona eis Domine* (Örök nyugodalmat adj, Uram). M. KAT. LEX. XI. 2006. 574.

²³ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 10. Csongrád város bírójának levele a váci püspöknek.

²⁴ APriv. Mátyus János, 1824. július 10. Kováts Ferenc káplán vallomása.

²⁵ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 16. Csongrád város Bírójának és Tanácsának levele a váci Püspöki Székhez.

ének híre a Károlyi uradalom tisztartójához is eljutott, aki a kifizetés megtagadására szólította fel a céheket.²⁶

Vallási parancsok megszegése

Mátyus plébános kellő juttatásért cserébe a legalapvetőbb egyházi előírásokon is túllépett. Nagybőjt idején a lakodalom tarifáját 15 forintban állapította meg.²⁷ Ha a megrendelt egyházi szolgáltatás végül nem teljesült, pénzt vissza nem adott, mondván: „*a mi az Papok kezében esik, nehéz azt onnét ki varázsolni*”. Mikor Miskoltzi Pál céhmester elhunyt gyermekét fekete pluviálé helyett „közönségesen” temette el, a plébános felajánlotta, hogy amennyiben másik gyermeke is elhalálozna, a különbözetet beszámítja.

A vallási előírások betartásával máskor is akadtak problémák. A tanúk ugyanis látni vélték a plébános cselédeit ünnepnapon vagy vasárnap vizet hordani, kukoricát hajazni, kenyeret sütni, vagyis ünnepet törni.²⁸

Erkölcsei normák megsértése

Mindezen mulasztások, „rendbontások” különösen súlyos vétségnek tűnnek annak tükrében, hogy az erkölcsi rend legfőbb őreként a plébánost tartották számon. Hozzá fordultak akkor, ha a házaspárok közt békétlenség támadt, ha családi ügyekben kellett igazságot tenni, haragos feleket jobb belátásra téríteni. Általános eljárás szerint a pap a magánügyeikben hozzá forduló hívek panaszát kivizsgálta, majd az érintett feleket a plébániára hívatta elbeszélgetésre. A panaszlevelek szerint azonban Mátyus plébános egy borjúért cserébe eltekintett a vétkes fél, például a szökött feleség beidézésétől, vagy a parázna férj számonkérésétől.²⁹

Magát a plébánost három esetben gyanúsították meg paráznasággal. Először egy plébániai szolgálóleány szült ismeretlen apától gyermeket³⁰, majd a Lizi nevű plébániai gazdaasszony, aki – férjes asszonyként ugyan, de – kétszer is feküdt a

²⁶ „Zászlónkat a Templom hátulsó részéből előre a Sanctuariumba által tétetni kívántam azért, nehogy az újjabb Czéhek, mellyek Magoknak articulusokat váltottak, Zászlóikat a miénk eleibe tegyék és ez általl valamely elsőbbséget nyerjenek.” VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Üveges János vallomása. Az ügyről bővebben lásd: GYÖNGYÖSSY 2013.

²⁷ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Ketskés László vallomása.

²⁸ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 16. Csongrád város Birájának és Tanácsának levele a váci Püspöki Székhez. Ld. még: VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Lovas Veronika vallomása.

²⁹ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Makai András vallomása.

³⁰ „A Csongrádi Plébános Úrnál levő Frajstadt Judith leányzóval szabadon nem tsak közösködöt, de még általa teherben is esett légyen, és hogy ezen Leányzó az anyai édes indulatnak ki irtása után a terhet magárul vétkesen elüzte, és a letett terhét Plébániának udvarában béásta légyen”. VPL APriv. Mátyus János, 1807. november 3. Szegvár, Csongrád Vármegye Rabokat Ítéző törvényszékén elhangzott vallomás (Lévai Tóth János).

gyermekágyat a paplakban. Ez utóbbi gazdaasszonyt a helyi perpatvarok fő okozójaként említik a vallomások, a plébános ugyanis feltétel nélkül adott a szavára. Mátyus János a hívek bosszúságával mit sem törődve kocsikázott a gazdaasszonnyal Csongrád utcáin. Egy temetés után pedig – káplánjai helyett – Lizit ültette maga mellé a hintóra. Ahogy Urgasz József egykori csongrádi káplán a vallomásában fogalmazott: „*Ha valakinek dolga van a plébánián, először a szakácsnéhoz megy, mert mondják, hogy 'A Lizi mindent megtehet'.*”³¹ A gazdaasszonyt betegsége idején a plébános ápolta, egy alkalommal több tanú szeme láttára zsírral „megkenyte”³².

A társadalmi érintkezés normáinak megszegése

A hívek véleményével nem törődő, érzéketlen magatartással is vádolták Mátyus Jánost. Egy alkalommal a húsvéti feltámadási misét betegsége hivatkozva a káplánjaira bízta. A mise idején húgával a plébániai birtokra kocsizott, és épp a körmenet kezdetére ért vissza Csongrádra. Amikor is „*a Népség leg-nagyobb buzgósággal a Szt. Egyházon kívül ájtatoskodott, a nélkül hogy ki tért volna, azokat ájtatosságokban háborgatván szinte kotsiját azokon keresztül hajtatta.*”³³

Számos esetben idézik a tanúk a plébános káromkodásait. Az önmagában véve is megbotránkoztató jelenség különösen súlyos vétség akkor, ha a pap az ördöggel vagy a testiséggel hozakodik elő – ahogy a vallomást tevők szerint ez rendszeresen elő is fordult³⁴.

Mindezek mellett kell említést tennünk a plébános ellentmondást nem tűrő, haragos természetéről. Hol bottal, bikacsökkel, hol tulajdon kezével ütötte szolgálóit³⁵ és mindazokat, akik megharagították. Több, hasonló ügy is a vármegye és a váci püspöki szék elé került.³⁶ Czimmermann János kalapos mester a városi seb-

³¹ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Urgasz József vallomása.

³² VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Eszes Mihályné Csordás Katalin vallomása. *Megkenés*: A gyógyítás egy speciális formája, mely a beteg testének gyúrását, nyomását, simítását jelentette szárazon vagy nedvesen (zsiradékkal), olykor gyógyfüvekkel végezve. Ld. MAGYAR NÉPRAJZI LEXIKON, „gyógyító” címszó. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-830.html>.

³³ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 16. Csongrád város Bírájának és Tanácsának levele a váci Püspöki Székhez

³⁴ VPL APriv. Mátyus János 1825. augusztus 12. Kihallgatási jegyzőkönyv. Seres János vallomása.

³⁵ „*Hogy Ftdő úr méreg haraggal tele van azt önnön tapasztalásomból tudom, mivel reám sokszor karddal jön az Istállóban, egyszer az oldalamat karddal úgy meg szúrta hogy ha az Isten különösen meg nem őrzött volna nem tudom mi lett volna belőle.*” VPL APriv. Mátyus János 1825. augusztus 12. Kihallgatási jegyzőkönyv. Horváth József plébániai kocsis vallomása.

³⁶ „*1808-ban [Mátyus János] igen megverte Angyal József pusztai katonát, aki a vármegyéhez fordult fájdalomdíj megítélés végett*” FÜZESI 1963–66. 181.

duljanak.⁴⁸ Csongrádon ebben az időszakban sem egyéni, sem csoportos áttérésről nem tudunk.

A megvert Czimmermann János kalapos mester viszont a plébános kegyetlenségét és a káptalan halasztgatásait okolta azért, hogy ájtatos lelki élete zátonyra futott: „Számollyanak Isten előtt, hogy hitetlené lettem, mert a Lelki Pásztor kevély és haragos indulattyaiból szegény Juhát méltatlanul azon Szent Akolból, melyet Jesus Krisztus Nevében maga Jegyessének fogadott, önként a Farkasnak atta, soha vissza nem is hozta.”⁴⁹

A hívek fokozódó elégedetlenségével párhuzamosan nőtt a plébánossal szemben tanúsított passzív rezisztencia. A szentmiséken részt vevő hívek száma megcsappant, főleg a távolabbi leányegyházak lakosai nem vállalták a hosszadalmas utat. A misén megjelentek egy része a fél óras várakozást unta meg, és ment haza. Mivel az útmenti keresztek felszenteléséért a plébános jelentős összeget követelt, az efféle kegyes adományok száma visszaesett, az újonnan állított keresztek egy része éveken keresztül szenteletlen maradt.⁵⁰ A közösségi elégedetlenség végső soron a vallásgyakorlás hanyatlásában mutatkozott meg.⁵¹

A „RENDETLEN” PLÉBÁNOS TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE ÉS KONFLIKTUSMEGOLDÓ KÍSÉRLETEK

Mátyus János működésének egy szavas értékelése több vallomásban is elhangzik, ez pedig a *rendetlenség*, vagy inkább rend nélküliség.⁵² Az erkölcsi szabályok betartatásának hiánya a közösség hagyományos normáit veszélyezteti, erejét gyengíti; a lakosok panaszaiból is a normarendszer féltése rajzolódik ki: „Szabad ő végette [t.i. a plébános végett] a káromkodás, paráználkodás, házasságtörés, erőszakoskodás, innepi munka sat”.⁵³

Mátyus János megítélését súlyosbította, hogy hivatali elődjét a csongrádiak többsége elfogadta és őszintén ragaszkodott hozzá. Több levélben is összevetik a régi és az új regulát, – vagy inkább regula nélküliséget (önkényt) –, egymáshoz méri Kanyó András és Mátyus János cselekedeteit.⁵⁴ Takács Jakab földműves

⁴⁸ S. Lackovits Emőke szíves közlése.

⁴⁹ VPL APriv. Mátyus János, 1826. január 9. Czimmermann János kalapos mester levele a csongrádi káptalanhoz.

⁵⁰ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 16. Csongrád város Bírájának és Tanácsának levele a váci Püspöki Székhez

⁵¹ VPL APriv. Mátyus János, 1823. május 16. Csongrád város Bírájának és Tanácsának levele a váci Püspöki Székhez

⁵² „Az Isteni szolgálatban semmi rendet sem tart”; [...] *semmi rendet sem tart hivatalában.* VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Szabó Mihály és Takács Jakab vallomása.

⁵³ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Takács Jakab vallomása.

⁵⁴ Ritkán hangsúlyozott szempont, hogy a közösség lelki vezetője számára aligha létezik tabula rasa; természetesen kapcsolódik be a lokális hagyomány és emlékezet láncolatába. Visszacsatolási pontokkal, hivatali elődeire vonatkoztatott emlékezeti sémákkal, refle-

vallomásában olvashatjuk: „*Idegenek vagyunk tőlle [Mátyus Jánostól] mindnyájján, mert abból a jó regulából melly megboldogúlt Fő tisztelendő Kanyó úr alatt volt, semmi sincs többé.*”⁵⁵

Ehhez a mulasztás-sorozathoz járul Mátyus János konfliktusos személyisége, lobbanékony, erőszakos természete, melyet jellegzetes *nemesi öntudata* csak tovább erősített.

A levelekből kirajzolódó csongrádi plébános hűen megjeleníti mindazokat a viselkedésszociológiai sztereotípiákat, melyeket a korabeli köznemességgel kapcsolatban szokás megfogalmazni. Ilyen az erőszakosság, a hatalommal való visszaélés és a túlzott öntudatosság. Korábban a szomszédos tájegység, a Tiszazug egyetlen kuriális (nemesi) falujának, Csépának plébánosaként nyilatkozta, hogy: „*én két Nemes ember vagyok, a Nemes embert is meg verethetem.*”⁵⁶ Nemesnek tartotta magát mind ösei, mind a papi rendbe való tartozása jogán.

Csépáról a javarészt jobbágyok és zsellérek lakta Csongrádra érkezve már leplezetlen megvetéssel nyilatkozott az általa „méltatlan, rongy” parasztnak nevezett hívekről, beleértve a városi bírót, a tanácstagokat és mindazokat, akik ellene vallomást tettek.⁵⁷ Két, Csongrádról keltezett levelében is előhozakodik Werbőczy Tripartitumának egy részletével, melynek lényege: „*Aki a parasztnak hisz, rosszabb a gyilkosnál.*”⁵⁸

Megoldást egyrészt a plébános áthelyezésének folyamatos napirenden tartása és propagálása, másrészt a káplánok és a környékben kolduló ferences atya fokozott igénybevétele jelentette. Egy idő után ugyanis nem csak a plébános tagadta meg a szentségek kiszolgáltatását, hanem a hívek is, ha tehették, inkább a kolduló ferences atyához és a segédlelkészekhez fordultak. Másik lehetőség a környékbeli plébánosok felkeresése lehetett, erre a gyakorlatra vonatkozóan is találunk forrásokat.⁵⁹

A váci püspöki szék elnéző magatartásának okát pedig csak sejthetjük. Ami bizonyos, hogy Mátyus János leveleiben többször is utal befolyásos ismerőseire, a Károlyi uradalommal ápolt, kitűnő kapcsolatára, illetve a tisztaugi Steősszel családdal kialakult atyafiságos viszonyra. Tanulságos továbbá a kivizsgálást végző

---

xiókkal és hasonlításokkal kell szembeszűlnie, illetve ezeket kezelnie. Feladatköre, a pasztoráció igényelt területe hátrahagyott elődei „örökségétől” is függ.

⁵⁵ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Takács Jakab vallomása.

⁵⁶ VPL APriv. Mátyus János. 1799. augusztus 23. Kihallgatási jegyzőkönyv. Szilágyi János vallomása.

⁵⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár, Csongrádi Fióklevéltár (továbbiakban lásd: MNL CsML CsL) Cs. V.B. 42. e. A csongrádiak „valódi” nemesnek csupán az egykori földesúri-kegyúri család tagjait ismerték, akik még lakóépülettel sem rendelkeztek a településen, látogatásuk pedig valódi szenzációnak számított. Az anyakönyvekben feltüntetett nobilitások társadalmi súlya a településen nem értékelhető. 1829-ben a szavazati joggal bíró nemesek száma Csongrádon 53 fő. FÜZESI 1963–66. 190.

⁵⁸ VPL APriv. Mátyus János, 1824. é.n. Mátyus János levele a váci püspöknek.

⁵⁹ VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Kihallgatási jegyzőkönyv. Gyarmati Mihály vallomása.

esperes paptársak és kanonokok ellentmondásos hozzáállása. Mátyus János fel-függesztése után Nagy György ceglédi esperes-plébános például egyik levelében arról próbálta meggyőzni a váci püspököt, hogy Mátyus plébános domonyi száműzése többet árt az alsópapság megítélésének annál, mintha mindenféle háborgatás nélkül Csongrádon maradhatna. Idézem: „*A kerekded Égnek fénylő csillagai között a Magyar Katolikus Papság, az egész világon első, és [kívánom, hogy] ezen tündöklő fény Mátyus János Urnak a Jézus Krisztus igaz Anyaszentegyházából való kiszakítása által már tovább ne homályosíttatnék.*”⁶⁰

A csongrádi visszahelyezés terve végül nem valósult meg; Mátyus János ugyanis elhatalmasodó testi bajai miatt még Vácra sem tudott eljutni, hogy peres ügyei kapcsán kihallgathassák.

Mátyus távozása után a csongrádi hívek „maguk kerestek papot maguknak”: ki is választották az akkor Kiskundorozsmán szolgáló Szabó Lászlót, aki korábban négy éven keresztül káplánkodott Csongrádon, tehát ismerték emberi kvalitásait. Kitűnő egyéniségnek ígérkezett ahhoz, hogy ott folytassa a csongrádi plébaniaközösség lelki vezetését, ahol Kanyó András 1802-ben örökösen hagyta – de ez már egy másik történet.

Irodalom

BÁRTH Dániel

- 2013 Alsópapság és népi kultúra. Kutatási irányok, modellek és megközelítési lehetőségek. In BÁRTH Dániel (szerk.): *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék. 9–43.

BEDNÁRIK János

- 2013 A budakeszi tumultus. Egy 19. századi helyi konfliktus elemzése. In: Báth Dániel (szerk.) *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest. 233–255.

CHOBOT Ferenc

- 1917 *A váci egyházmegye történeti névtára II. A papság életadatai*. Vác, Dercsenyi Dezső vállalata, Pestvidéki Nyomda.

CSIKY Kálmán

- 1899 *Werbőczy István és Hármaskönyve*. Franklin Társulat, Budapest.

⁶⁰ VPL APriv. Mátyus János, 1826. július 19. Nagy György esperes, ceglédi plébános levele a váci püspöknek.

GYÖNGYÖSSY Orsolya

- 2010 Foglalkozásokhoz, egzisztenciális élethelyzetekhez kötődő szentek tisztelete Csongrádon a 18–20. században. In: ANTOS Balázs – TAMÁS Ágnes (szerk.) *Rajzolatok a magyar történelemről*. Szeged, 11–24.
- 2013 Historia Vexillorum. Céhzászlók a csongrádi Nagyboldogasszony templomban. In: BOGÁR Judit (szerk.) *Az áhítat nem hivatalos alkalmi és formái az 1800 előtti Magyarországon*. Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok 4. Piliscsaba. 71–79.
- 2014 *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48; A Vallási Kultúrákutató Könyvei 16. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.

MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON (M. Kat. Lex)

- 2001 *VI. kötet*. Diós István főszerk. Budapest, Szent István Társulat.
- 2006 *XI. kötet*. DIÓS István főszerk. Budapest, Szent István Társulat.

MÁLYUSZ Elemér

- 2007 *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, Műszaki kiadó.

NAGY Iván

- 1857 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Kiadja Freibeisz István, Budapest. Első kötet.

PÓR Mihály – ASZTALOS István

- 1989 *Hét kastély árnyékában. Domony falu története*. Múzeumi füzetek 41. Petőfi Múzeum, Aszód.

S. LACKOVITS Emőke

- 2012 A lelkes személye, szerepe a közép-dunántúli református közösségekben. In: S. LACKOVITS Emőke (szerk.): „Az Úrnak irgalmát örökké éneklek...” Református vallási néprajzi tanulmányok. Veszprém, 148–158.

SZIJÁRTÓ M. István

- 2006 A mikrotörténelem. In: BÓDY Zsombor – Ö. KOVÁCS József (szerk.) *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Budapest, Osiris Kiadó. 500–520.

TARI László

- 1977 *Krónikák a régi Csongrádról 1704–1901.* Szeged, Csongrád Megyei Könyvtári Füzetek 7. Somogyi Könyvtár.

TOMISA Ilona

- 1997 A kánonjog és a népi jogszokás alakulása a XVII–XVIII. században egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján. In KUTI Klára (szerk.) *Morzsák. Tanulmányok Kisbán Eszter tiszteletére.* MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest. 171–176.
- 2002 *Katolikus egyház-látogatási jegyzőkönyvek, 16–17. század.* Osiris Kiadó, Budapest.

Kéziratok

FÜZESI Péter

- 1963–66 *Csongrádi arcképek.* Csemegi Károly Könyvtár és Tari László Múzeum, Történeti Adattár 68–2008.

HEGYI Ádám

- 2015 *Úri Sándor gyomai káplán heterodoxia pere 1802-ben.* Kézirat a szerző tulajdonában.